

توریسم بین‌المللی و نقش آن در اقتصاد و توسعه شهری با تاکید بر کلانشهر مشهد

سیدهای زرقانی^۱، محسن سجاری چوشنالی^۲

مشهد، بلوار وکیل آباد- دانشگاه فردوسی مشهد- دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی
h-zarghani@um.ac.ir

چکیده

یکی از مباحث کلیدی جغرافیای شهری به ویژه در ایران، مسئله مکانیزم توسعه شهری به طور اعم و اقتصاد شهری و بردارهای آن - به عنوان موتور محرکه این توسعه - به طور اخص می‌باشد. بدیهی است هرگونه تلاشی برای ساماندهی نظام شهری و هدایت خردمندان آن، مستلزم شناخت صحیح نیروهای محرک توسعه شهری، یعنی مؤلفه های اقتصادی اثرگذار بر آن است. شهرها با توجه به ماهیت و کارکرد خود (سیاسی-اداری، صنعتی، توریستی، تجاری، ارتباطی و...) دارای مبانی و منابع اقتصادی متفاوتی می‌باشند. امروزه در کنار عوامل سنتی، عوامل و متغیرهای جدیدی به عنوان مؤلفه های اقتصادی تأثیر گذار بر توسعه شهر مطرح شده است؛ یکی از مهم‌ترین این مؤلفه‌ها، به خصوص در شهرهایی با کارکرد خدماتی، صنعت توریسم می‌باشد. جهانی شدن ارتباطات و اطلاعات در کنار پیامها و آثار متنوع آن، در گسترش توریسم بین‌المللی نقش بسزایی داشته است. بر این اساس، در کلان‌شهرهایی مانند مشهد، اصفهان، شیراز و... توریسم بین‌المللی این قابلیت را دارد که به یک منبع مطمئن و پایدار اقتصاد و توسعه شهری تبدیل شود. این مقاله درصدد است تا با رویکردی توصیفی-تحلیلی نقش و جایگاه توریسم بین‌المللی را در اقتصاد و توسعه شهری با تاکید بر کلانشهر مشهد مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد.

واژگان کلیدی: اقتصاد شهری، توسعه، کلانشهر مشهد، توریسم بین‌المللی

^۱ - استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

^۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد

۱- مقدمه

اصطلاحات توریسم و توریست، نخستین بار در سال ۱۹۳۷ میلادی توسط جامعه‌ی ملل متحد مورد استفاده قرار گرفت. لغت گردشگری (Tourism) از کلمه Tour به معنای گشتن اخذ شده که ریشه در لغت لاتین Turns به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبدأ و مقصد دارد که از زبان یونانی به اسپانیایی و فرانسه و نهایتاً به زبان انگلیسی راه یافته است. اما واژه گردشگری از زمانی پدید آمد که افراد طبقه متوسط، اقدام به مسافرت کردند و این، در واقع همان زمانی است که مردم توانایی مالی بیشتری پیدا کردند و عمرشان طولانی‌تر شد. (یاوری، ۱۳۸۹: ۳۱)

مسافرت بین‌المللی به مدت بیش از ۱۰۰۰ سال وجود داشته است بطوریکه سیاحان، بازرگانان و زائران مذهبی در جستجوی کشف یک سرزمین ناشناخته، خرید کالاها و ادای فرائض دینی به مسافرت بین‌المللی پرداختند (تیموتی، ۲۰۰۱: ۱۴) که برخی این گروه‌ها را جهانگرد و عده‌ای دیگر، آنان را گردشگر می‌نامند. اما روشن است که جهانگردی و گردشگری دو مقوله متفاوتند که مفاهیم و بار معنایی حقوقی، اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی، زیست محیطی و .. کاملاً متفاوتی از هم دارند. جهانگردی متعلق به عصر سنت و گردشگری متعلق به عصر مدرن و پسامدرن است. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵: ۲۱)

صنعت توریسم دارای آثار اقتصادی و اجتماعی قابل ملاحظه‌ای می‌باشد. ایجاد اشتغال و دستیابی به درآمد پایدار و مناسب و همچنین شناخت متقابل فرهنگی در راستای صلح و وفاق بین‌المللی از آثار اقتصادی و اجتماعی این صنعت است. اما با وجود آثار و پیامدهای متعدد گردشگری در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ... باید دانست که گردشگری قبل از هر چیز یک مسئله اقتصادی است. جریان‌های گردشگری بین‌المللی، پویاترین مبادلات اقتصادی را که ممکن است بین کشورها اتفاق افتند، به وجود می‌آورند (ولا، ۱۹۹۵: ۳۱). گردشگری و اقتصاد پیرامون آن، روند گذار از سنت به مدرنیته و پسامدرن را در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تسهیل کرده و عملاً در همه موارد موجب ساختارشکنی شده است. یعنی برخی مناطق جهان که در اقتصاد و فرهنگ سنتی قرار دارند و باید مرحله به مرحله و در یک روند نسبتاً طولانی زمانی از سنت عبور کرده، به مدرنیته و سپس به پسامدرنیسم برسند به دلیل آنکه جزء مقاصد و اهداف گردشگری قرار می‌گیرند به صورت جهشی از عصر سنت وارد مرحله پسامدرنیسم می‌گردند. هیچ فعالیت اقتصادی دیگری نمی‌تواند این چنین سریع جهش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایجاد کند. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵: ۹)

تأثیر سیاست‌های گسترش گردشگری در توسعه کشورهای جهان سوم اغلب به عنوان یک معجزه اقتصادی تشویق شده است و نیاز به حداقل سرمایه گذاری برای دستیابی به حجم زیادی از ارز خارجی دارد (ولا، ۱۹۹۵: ۳۳۷). همچنین باید توجه داشت که چرخش مالی‌ای که حول محور صنعت گردشگری انجام می‌پذیرد به مراتب از درآمد حاصل مهم‌تر است.

گردشگری پسامدرن نشی از تحولات فناورانه پسا صنعتی از یک سو و اندیشه‌ها و نظریات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی از سوی دیگر دست به دست هم دادند و گردشگری پسامدرن را برای جامعه‌ی امروز به وجود آوردند. در وضعیت پسامدرنیته امروزه اوقات فراغت و گردشگری به عنوان حق، نه پاداش، محسوب می‌شود و به پایه‌های هستی و زندگی امروز افراد بدل گشته است (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵: ۱۸۱). امروزه گردشگری، چیزی فراتر از نیازهای اولیه و ثانویه بشر است و خود به صورت نیاز سوم بشر درآمده است

۱- اهمیت موضوع:

بر اساس آمارهای موجود سالانه ۳,۵ میلیارد سفر انجام می‌شود که ۷۰۰ میلیون آن بین کشوری (به عنوان صادرات صنعت گردشگری) و ۲۸۰۰ میلیون آن مسافرت داخلی است که از این سفرهای بین کشوری، سهم ایران ۱ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر یعنی حدود ۲٪ از سهم جهانی است (دفتر مطالعات اقتصادی معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۸). ایران از لحاظ دارا بودن بنبیه و آثار تاریخی، جزء ۹ کشور نخست دنیا و از لحاظ جاذبه‌های اکوتوریستی در میان ۱۰ کشور برتر دنیا قرار دارد (محسنی، ۱۳۸۸: ۱۵۲). برخی منابع نیز ذکر کرده‌اند که ایران از لحاظ جاذبه‌های گردشگری جزء ۱۰ کشور اول جهان و اولین کشور جهان سوم می‌باشد. همچنین شایان ذکر است که ایران جزء ۳ کشور اول جهان از نظر تنوع صنایع دستی است (زنگی آبادی، ۱۳۸۵: ۱۳۲). این در حالیست که انتظار می‌رود متناسب با این قابلیت‌ها از درآمد ۴۰۰ میلیارد دلاری توریسم بهره‌بردار و سهم آن حداقل ۵ درصد این میزان درآمد باشد. اما درآمد ایران نه تنها این میزان نیست، بلکه درآمد سالانه ایران بسیار پایین‌تر و کمتر از ۵ صدم درصد سهم توریسم است و در میان کشورهای دنیا، در رتبه ۹۲ قرار دارد (محسنی، ۱۳۸۸: ۱۵۲). کشور ایران که توان بالقوه عظیم گردشگری در همه زمینه‌های میراث فرهنگی، تاریخی، زیست محیطی و غیره را دارد سال‌ها به دلیل نگرانی‌های فرهنگی، خود را از جریان این اقتصاد عظیم کنار کشیده است. اما در سال‌های اخیر نه دولت ایران مایل است بیش از این خود را از این جریان عظیم اقتصادی دور نگه دارد و نه بازار بین‌المللی گردشگری می‌تواند از این توان عظیم اقتصادی (یعنی ایران) چشم‌پوشی کند. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵: ۱۲) از این رو لازم است در زمینه توانمندی‌ها و قابلیت‌های گردشگری در ایران به خصوص در زمینه جذابیت‌های گردشگری در شهرها بررسی و مطالعه صورت گیرد و بر اساس آن راهکارهای علمی و عملیاتی ارائه گردد. در این مقاله تلاش شده است نقش و جایگاه توریسم بین‌المللی در اقتصاد و توسعه شهری با تأکید بر کلانشهر مشهد مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

۳- روش تحقیق:

شیوه‌ی پژوهش در این مقاله توصیفی-تحلیلی است بدین صورت که از آمارهای کمی توصیفی هم به صورت خام استفاده گردیده و هم برای تبیین وضعیت توریسم، این آمارها تحلیل شده‌اند. همچنین در

گردآوری اطلاعات، روش‌های کتابخانه ای و اسنادی مورد توجه بوده‌اند و برای گردآوری برخی اطلاعات نیز از شیوه مصاحبه حضوری استفاده شده است.

۴- بجای تلخ‌تری:

تاریخ اقتصادی شهر با فراز و نشیب شهرهای تجاری و صنعتی تزئین شده است. اقتصادهای شهری به منظور داشتن رشدی پایدار و بلند مدت نیازمند پایه اقتصادی متنوع و وسیعی هستند. اشتغال خدماتی فراهم کننده‌ی پایه گسترده تری با خدمات تولیدی پیشرفته به عنوان بخش اصلی رشد سریع شهری است. در سراسر جهان، بیشتر اقتصادهای پویا از صنعت به خدمات تغییر جهت داده‌اند. تغییر از تولید صنعتی به خدماتی، نشان‌دهنده‌ی اقتصادهای شهری موفقیت آمیز است. (رنه شورت، ۲۰۰۸: ۱۰۶).

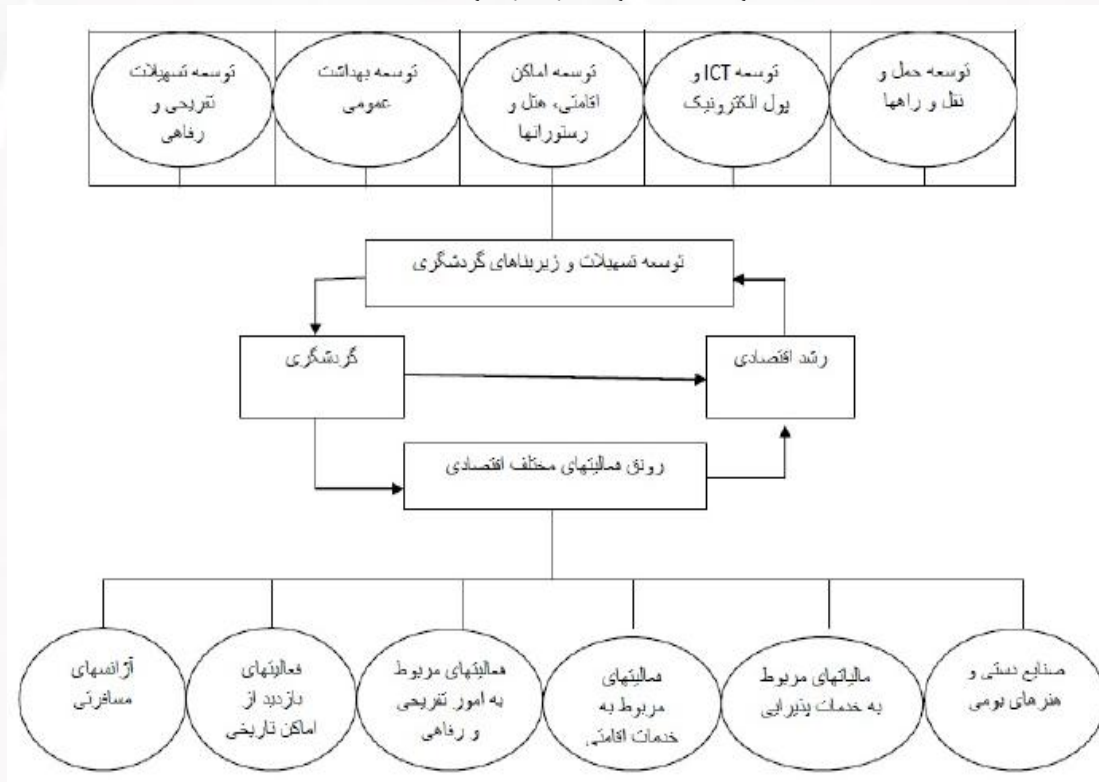
رشد و تنوع صنایع خدماتی یکی از مهم‌ترین تحولات اقتصادی در نیمه دوم قرن بیستم است. تحول در خدمات به راحتی می‌تواند با افزایش نسبت صنایع خدماتی در اشتغال کل و تولید ناخالص داخلی (GDP) کشورها به ویژه در اقتصادهای توسعه یافته بررسی شود (رنه شورت، ۱۹۹۹: ۲۶). جهانگردی یک صنعت همیشه در حال رشد و شکوفایی است و درآمد سرشاری دارد که هرگز تمام نمی‌شود. این در حالی است که منابع دیگر، با وجود سرمایه گذاری کلان و صرف هزینه های گزاف، بالاخره تمام شدنی است. توریسم یکی از مناسب‌ترین و بهترین راه‌های جایگزین کردن درآمد نفت در کشور ملس و تازمانی که در بشر میل به مهاجرت و جابجایی وجود دارد، این منبع سرشار درآمد نیز وجود خواهد داشت (افتخاری ملکی، ۱۳۷۶: ۴۸).

صنعت گردشگری برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت ویژه ای برخوردار است که کشور ما نیز با توجه به اتکا فراوان به درآمدهای نفتی و نرخ بالای بیکاری به شدت نیازمند فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان است. پس حداقل به منظور تنوع بخشیدن به منابع رشد اقتصادی درآمدهای ارزی و همچنین ایجاد فرصت‌های جدید شغلی، توسعه صنعت گردشگری از اهمیت فرلوانی برای کشورمان برخوردار است (دفتر مطالعات اقتصادی معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۸). در شکل زیر، ارتباط توسعه گردشگری و رشد اقتصادی نشان داده شده است (طیعی، ۱۳۸۷: ۶۹)

نمودار ۱- ارتباط توسعه گردشگری و رشد اقتصادی

نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که ایران سالانه حدود ۱ میلیارد دلار بابت مسافرت‌های اتباع خود پرداخت می‌کند و به تعبیری هر خانواده ایرانی با متوسط ۵ عضو سالانه ۸۵ دلار از سهم تولید ملی خود را بابت رونق به بازار جهانی توریست می‌پردازد بدون اینکه از این بازار سهمی برده باشد. از این رو درآمد کشورهای خارجی از توریست ایرانی ۴ برابر درآمد ایران از توریست خارجی است. شاید بی‌دلیل نباشد که قسمتی از درآمد دو شرکت بزرگ هواپیمایی دنیا به ایران اختصاص دارد.

بررسی در خصوص وضعیت صنعت گردشگری در ایران حاکی از آنست که به لحاظ سهم بخش گردشگری از تولید ناخالص داخلی، کشور ایران در میان ۱۷۴ کشور جهان در رتبه ۸۶ و در میان کشورهای حاشیه خلیج فارس جایگاه سوم را پس از بحرین و قطر به خود اختصاص داده و نیز در زمینه سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری، کشور ایران در میان ۱۷۴ کشور جهان رتبه ۱۷۲ و در میان کشورهای خاورمیانه در رتبه آخر قرار گرفته است.

مطابق با سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور ایران می بایست در کلیه زمینه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح منطقه رتبه لول را کسب نماید که دستیابی به ۱,۵ درصد کل گردشگر و ۲ درصد کل درآمد گردشگری جهان از اهداف سند چشم انداز ۲۰ ساله تلقی می گردد (دفتر مطالعات اقتصادی معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۸).

۱- بیان موضوع:

گردشگری خارجی در مشهد

در قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی، مصوب مهرماه ۱۳۷۰ مجلس شورای اسلامی از ایرانگردی و جهانگردی، این گونه تعریف و بیان گردیده است: (منظور از ایرانگردی و جهانگردی عبارتست از هر نوع مسافرت انفرادی یا گروهی که بیش از ۲۴ ساعت بوده و به منظور کسب و کار نباشد. (کارگر، ۱۳۸۶: ۹۹). شهر مشهد مدفن علی ابن موسی الرضا (ع)، امام هشتم شیعیان دوازده امامی با ۳۴۲۳۱۶ نفر جمعیت در آبان ماه ۱۳۸۵، بزرگترین کلانشهر کشور پس از تهران است. کارکردها و ساختارهای شئون زندگی معنوی (اجتماعی و فرهنگی) و مادی (اقتصادی و فضایی) شهر برخاسته از همین سرشت مذهبی- فرهنگی است. با عنایت به قداست این آستان، زائران مسلمان (عمدتاً شیعیان) از سراسر جهان طی سده های متمادی به این شهر سرازیر شده اند. این شهر پس از انقلاب اسلامی ایران با ایجاد تسهیلات و تاسیس ها مورد نیاز و نیز به دلیل مصونیت نسبی از آسیب های جنگ تحمیلی و تقویت باورهای دینی- مذهبی، اهمیت و تعداد گردشگران مذهبی- فرهنگی آن روبه فزونی گذاشت. این شهر که قطب اقتصادی شرق کشور است، نه تنها مهم ترین شهر گردشگری ایران است بلکه در جهان اسلام نیز از جنبه گردشگری مذهبی- فرهنگی مورد توجه است (مؤمنی، ۱۳۸۷: ۱۳).

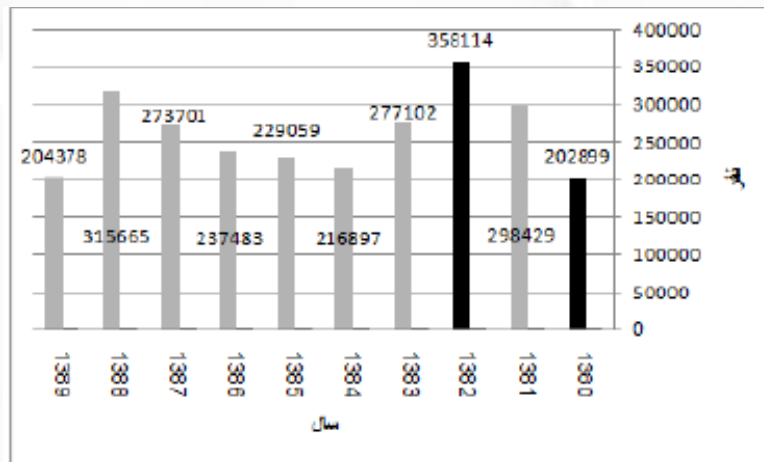
گردشگری مشهد با حرم مطهر حضرت امام رضا (ع) پیوند خورده است به گونه ای که می توان زیارت را رکن آغازین گردشگری مشهد دانست. حرم مطهر حضرت رضا (ع) همراه با سایر بقاع متبرکه این شهر، مهم ترین عامل جذب گردشگران داخلی و خارجی می باشند. اما در کنار این اماکن متبرکه نباید سایر جاذبه های شهر مشهد را از یاد برد. ییلاقات و تفرجگاه های طبیعی اطراف شهر مشهد، مراکز خرید عظیم و پیشرفته، وجود آثار و بناهای تاریخی و باستانی از جمله آرامگاه نادری، آرامگاه فردوسی و موزه های متنوع باعث افزایش جذابیت این شهر گردیده اند. در کنار این موارد باید از وجود مراکز درمانی و بیمارستان های پیشرفته و تخصصی شهر مشهد نام برد که گردشگران درمانی بسیاری را از داخل و خارج از کشور و به ویژه کشورهای حاشیه خلیج فارس به سمت خود جذب می کنند به همین دلیل همه ساله زائران و گردشگرانی از بسیاری از کشورهای جهان علی الخصوص کشورهای اسلامی برای بازدید از جاذبه های گردشگری و مهم تر از آن برای زیارت بارگاه منور حضرت رضا به مشهد سفر می کنند.

نمودار زیر تعداد گردشگران خارجی مشهد را در طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ نشان می‌دهد. این آمار توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خراسان رضوی منتشر گردیده است، و بر اساس آمار گمرک‌ها استان خراسان رضوی و همچنین فرودگاه مشهد تهیه شده است از این رو دقیقاً مبین تعداد توریست‌های خارجی ورودی به مشهد نمی‌باشد.

نمودار ۲- تعداد گردشگران خارجی مشهد طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۰

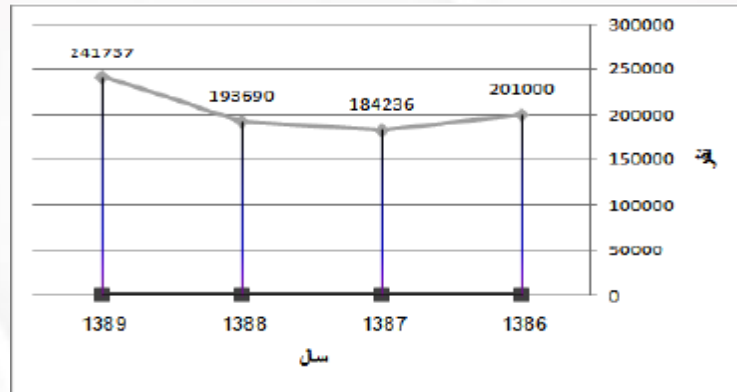
مأخذ: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی

با توجه به مسئله فوق‌الذکر در این پژوهش از آمار گردآوری شده توسط واحد روابط بین‌الملل استان قدس رضوی استفاده گردیده است. از آنجا که افرادی که به عنوان گردشگر و زائر به مشهد آمده‌اند به زیارت حضرت رضا مشرف شده و یا حداقل برای بازدید از موزه‌ها و معماری و سایر جاذبه‌های حرم مطهر، از این مکان بازدید کرده‌اند فلذا آمار ارائه شده توسط این نهاد در مورد تعداد گردشگران خارجی، از اطمینان بالاتری برخوردار است. ضمناً باید به این نکته نیز توجه داشت که این تعداد، باید به عنوان حداقل گردشگران خارجی شهر مشهد در نظر گرفته شود آمار بازدید کنندگان خارجی حرم مطهر حضرت رضا برای سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ در نمودار ذیل ارائه شده است.

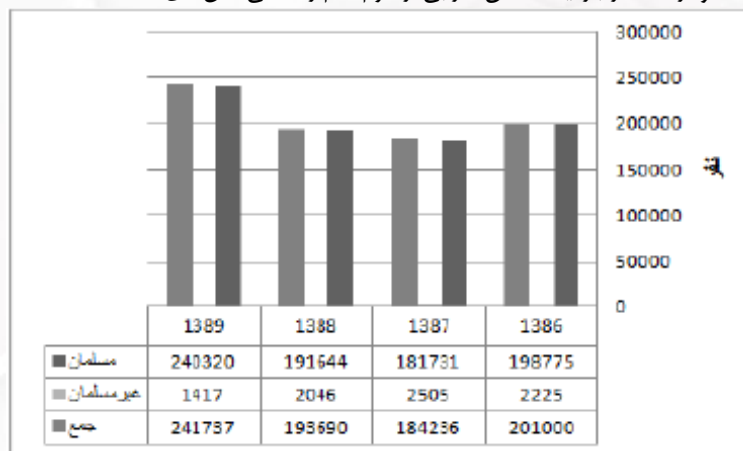

نمودار ۳- گردشگران خارجی بازدید کننده از حرم امام رضا طی سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۹

مأخذ: واحد روابط بین الملل آستان قدس رضوی

نمودار ۴- آملر بازدیدکنندگان خارجی از حرم امام رضا طی سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۹

مأخذ: واحد روابط بین الملل آستان قدس رضوی

همچنین تعدلای از گردشگرانی که از حرم امام رضا و اماکن پیرامون دین کرده اند غیر مسلمان می باشند که در نمودار فوق این گردشگران در طی سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ مشخص شده اند. این گروه تنها حدود ۱ درصد از کل گردشگران شهر مشهد را به خود اختصاص داده و به طور میانگین سالانه در حدود ۲۰۰۰ نفر می باشند.

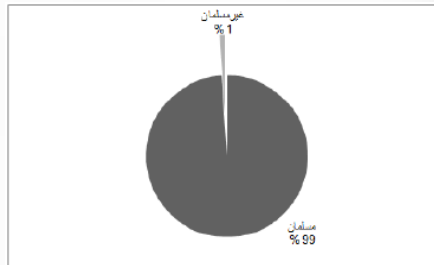

گردشگران سال ۱۳۸۸

در سال ۱۳۸۸، در مجموع حدود ۱۹۱۶۴۴ نفر زائر و گردشگر خارجی از ۹۷ کشور جهان از زیارتگاه امام رضا و همچنین سایر جاذبه های آستان قدس رضوی بازدید کرده اند که از این تعداد، ۱۹۳۶۹۰ نفر مسلمان و ۲۰۴۶ نفر غیر مسلمان بوده اند.

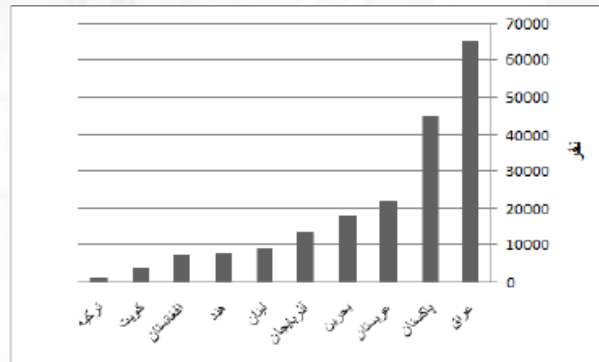
نمودار ۵ - بازدیدکنندگان خارجی حرم امام رضا به تفکیک مسلمان و غیرمسلمان در سال ۱۳۸۸

مأخذ: واحد روابط بین الملل آستان قدس رضوی

نمودار زیر ۱۰ کشور اول مبدأ گردشگران و زوار شهر مشهد را نمایش می دهد. زوار این ۱۰ کشور مجموعاً ۱۹۴۰۳۴ می باشند که حدود ۸۰ درصد کل گردشگران شهر مشهد را به خود اختصاص داده اند. نخستین کشور مبدأ گردشگران مشهد، کشور عراق با حدود ۶۵۰۰۰ نفر زائر بوده و پس از آن نیز پاکستان با حدود ۴۵۰۰۰ زائر در مرتبه دوم قرار گرفته است. جالب آنکه در رده ی یازدهم این کشورها، کشور المان با حدود ۱۲۴۶ گردشگر قرار می گیرد که از این تعداد ۵۲۱ نفر غیر مسلمان و ۷۲۵ نفر مسلمان بوده اند.

نمودار ۶ - ۱۰ کشور نخست مبدأ گردشگران و زائران مشهد در سال ۱۳۸۸

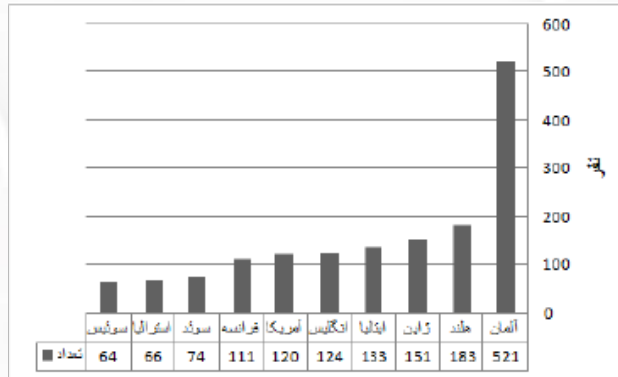

مأخذ: واحد روابط بین الملل آستان قدس رضوی

نمودار زیر ۱۰ کشور مبدأ گردشگران غیرمسلمان را نشان می‌دهد. در این گروه کشور آلمان با ۵۲۱ گردشگر در رده اول قرار دارد. نکته جالب توجه در ارتباط با این کشورها نیز این است که به جز کشور ژاپن که همه‌ی ۱۵۱ گردشگر آن غیرمسلمان بوده‌اند سایر کشورها علاوه بر گردشگران غیرمسلمان، گروهی از گردشگران مسلمان را نیز در بر داشته‌اند که در برخی از آن‌ها تعداد گردشگران مسلمان از گردشگران غیرمسلمان بیشتر بوده است.

نمودار ۷-۱۰ کشور نخست مبدأ گردشگران غیرمسلمان مشهد در سال ۱۳۸۸

مأخذ: واحد روابط بین الملل استان قدس رضوی

گردشگران مسلمان برای کشور آلمان ۷۲۵ نفر، هلند ۳۸۳ نفر، ایتالیا ۵ نفر، انگلیس ۷۸۱ نفر، آمریکا ۲۷۲ نفر، فرانسه ۱۱۶ نفر، سوئد ۲۷۳ نفر، استرالیا ۶۰۲ نفر و سوئیس ۱۶ نفر می‌باشد.

■ اقلیت:

■ تعداد اقلیت‌ها:

در سال ۱۳۸۸ تعداد ۲۵۶۷۹ تخت در هتل‌های استان وجود داشته است (آمارنامه استان خراسان رضوی، ۱۳۸۸) که بنا بر سهم ۹۷ درصدی شهر مشهد از ظرفیت هتل‌های استان خراسان رضوی (سازمان میراث فرهنگی خراسان، ۱۳۸۹)، ظرفیت هتل‌های مشهد برابر با ۲۴۹۰۹ تخت می‌باشد. همچنین در همین سال، تعداد ۳۴۷۷۷ تخت در سایر اماکن اقامتی رسمی استان وجود داشته (آمارنامه استان خراسان رضوی، ۱۳۸۸) که بنا بر باز هم سهم ۹۷ درصدی مشهد از ظرفیت این تأسیسات (سازمان میراث فرهنگی خراسان رضوی، ۱۳۸۹)، تعداد ۳۱۲۹۹ تخت در سایر اماکن اقامتی رسمی (هتل آپارتمان و مهمان‌پذیر) وجود داشته است.

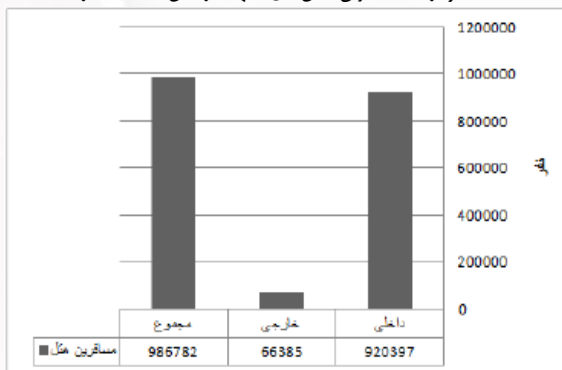

وضعیت اقامت گردشگران و مجسمه هتلداری از گردشگران

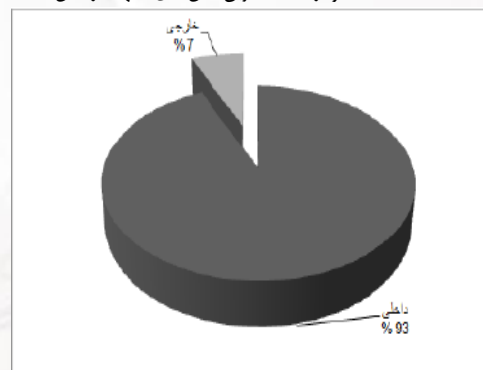
از مجموع ۱۹۳۶۹۰ گردشگر و زائر خارجی در سال ۱۳۸۸، ۶۶۳۸۵ گردشگر در هتل‌های مشهد مقدس ساکن شده‌اند که این میزان برابر با ۷ درصد از مجموع مسافرین هتل‌ها (داخلی و خارجی) و برابر با ۲۶ درصد از مجموع تعداد گردشگران خارجی وارد شده به شهر مشهد می‌باشد.

نمودار ۹- مسافرین هتل‌های مشهد در سال ۱۳۸۸ به درصد

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی خراسان رضوی

نمودار ۸- مسافرین هتل‌های مشهد در سال ۱۳۸۸

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی خراسان رضوی

با این احتساب، حدود ۶۷٫۵ درصد از گردشگران خارجی، هتل آپارتمن‌ها و مهمان پذیرها را برای اسکان برگزیده‌اند و ۶٫۵ درصد آنان نیز خارج از این اماکن اقامت کرده‌اند (صالحی فرد، ۱۳۸۸: ۱۲۳). لازم به ذکر است که میانگین اسکان خارجی‌ها در هتل ۲ شب و در سایر اماکن ۵ شب^۳ می‌باشد؛ لذا با در نظر گرفتن این ارقام میزان هزینه ای که گردشگران خارجی در بخش اسکان و اقامت و همچنین تغذیه پرداخته‌اند برآورد می‌شود.

هزینه اسکان در هتل و سایر اماکن اقامتی به صورت میانگین برای اتاق‌های ۲ نفره به صورت زیر می‌باشد (اتحادیه هتلداران و مهمان پذیرهای مشهد):

هتل: ۷۶۹۰۰۰ ریال برای ۱ شب اقامت

سایر: ۱۷۳۷۵۰ ریال برای ۱ شب اقامت

$$۱۰۲۱۰۰۱۳۰۰۰ = ۶۶۳۸۵ \times ۲ \times ۷۶۹۰۰۰$$

$$۱۱۹۰۳۰۰۰۰ = ۱۰۳۴۰۷۳۱۲۵۰۰ \times ۵ \times ۱۷۳۷۵۰$$

^۳ این آمار بر اساس مصاحبه حضوری با دفتر اتحادیه هتلداران، مسئول واحد آمار و اطلاعات سازمان میراث فرهنگی خراسان و تعدادی از هتل‌های مشهد به دست آمده است.

جدول ۱ - برآورد هزینه اسکان گردشگران خارجی مشهد در سال ۱۳۸۸

هتل	سایر اماکن اقامتی رسمی	مجموع
۱۰۲۱۰۰۱۳۰۰۰۰	۱۰۳۴۰۷۳۱۲۵۰۰	۲۰۵۵۰۷۴۴۳۵۰۰

هزینه هر وعده غذا نیز به طور میانگین به شرح زیر است:

هزینه یک وعده غذا در هتل به طور میانگین برابر است با: ۸۵۰۰۰ ریال (اتحادیه هتلداران مشهد)

هزینه یک وعده غذا در سایر اماکن اقامتی به طور میانگین برابر است با: ۳۵۰۰۰ ریال (اتحادیه رستوران و چلو کبلی های مشهد)

لذا برای محاسبه میزان درآمد حاصل از صرف غذا توسط گردشگران خارجی، برای هر روز اقامت آن‌ها دو وعده در نظر گرفته می‌شود چرا که تقریباً در تمامی اماکن اقامتی، وعده صبحانه با قیمت اتاق محاسبه می‌گردد فلذا می‌توان میزان درآمد بخش پذیرایی را بدین گونه محاسبه کرد:

$$۲۲۵۷۰۹۰۰۰۰ = ۸۵۰۰۰ \times ۲ \times ۲۶۳۸۵ \times ۲ \times ۲ \times ۶۳$$

$$۱۱۹۰۳۰۰۰۰ = ۱۶۶۶۴۲۰۰۰۰ - ۲۲۵۷۰۹۰۰۰۰ \text{ ریال درآمد سایر اماکن اقامتی در بخش پذیرایی}$$

جدول ۲ - برآورد هزینه غذای گردشگران خارجی مشهد در سال ۱۳۸۸

هتل	سایر اماکن اقامتی	مجموع
۲۲۵۷۰۹۰۰۰۰۰	۱۶۶۶۴۲۰۰۰۰۰	۳۹۲۳۵۱۰۰۰۰۰

مجموع درآمد شهر مشهد در حوزه‌ی اسکان و پذیرایی در جدول زیر به صورت یکجا نشان داده شده است:

جدول ۳ - مجموع درآمد شهر مشهد در حوزه‌ی اسکان و پذیرایی از گردشگران خارجی در سال ۱۳۸۸

بخش واحد اقامتی	هتل	سایر اماکن اقامتی	مجموع
اسکان	۱۰۲۱۰۰۱۳۰۰۰۰	۱۰۳۴۰۷۳۱۲۵۰۰	۲۰۵۵۰۷۴۴۳۵۰۰
تغذیه	۲۲۵۷۰۹۰۰۰۰۰	۱۶۶۶۴۲۰۰۰۰۰	۳۹۲۳۵۱۰۰۰۰۰
مجموع	۱۲۴۶۷۱۰۳۰۰۰۰	۱۲۰۰۷۱۵۱۲۵۰۰	۲۴۴۷۴۲۵۴۳۵۰۰

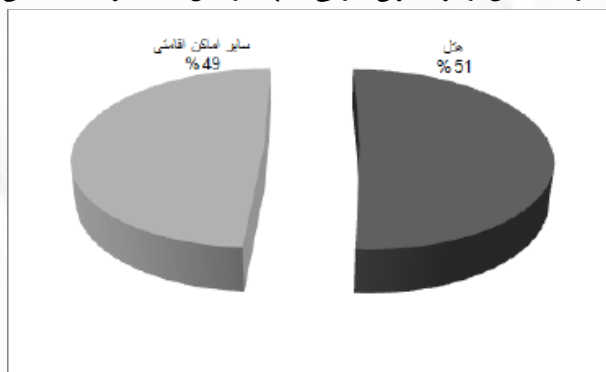
با بررسی اجمالی اعداد فوق، می‌توان به اهمیت جذب گردشگر از که کشورهایی که از نظر اقتصادی، شرایط مطلوبی دارند پی برد. همان طور که قبلاً ذکر شد گردشگران خارجی که در هتل‌ها اسکان یافته‌اند حدود ۲۶ درصد کل

گردشگران خارجی هستند اما درآمد حاصل از این گروه تفاوت بسیار ناچیزی با درآمد حاصل از گردشگرانی که در سایر اماکن اقامتی ساکن شده‌اند دارد. به عبارت دیگر، در حالی که درآمد حاصل از هر گردشگر خارجی در بخش اسکان و تغذیه در مجموع برابر با ۱۲۷۷۰۶۸,۶۴ ریال در سال ۱۳۸۸ می‌باشد این شاخص برای گردشگرانی که در هتل اقامت کرده‌اند برابر با ۱۸۷۸۰۰۰ ریال (میانگین برای هر شب اقامت ۹۳۹۰۰۰ ریال) و برای مسافری سایر اماکن اقامتی ۱۰۰۸۷۵۰ (میانگین برای هر شب اقامت ۲۰۱۷۵۰ ریال) می‌باشد.

نمودار ۱۰ - درآمد حاصل از گردشگران خارجی مشهد در سال ۱۳۸۸ بر حسب اماکن اقامتی

مجموع درآمد گردشگران خارجی در بخش اسکان و پذیرایی برای مشهد حدود ۲۴۴۷۴۲ هزار میلیون ریال (برابر با ۲۴ میلیارد و ۴۷۴ میلیون تومان) برآورد می‌گردد. از آنجا که درآمد این بخش حدود ۴۰,۷ درصد از کل هزینه گردشگران خارجی در ایران برآورد گردیده است (هادیانی، ۱۳۸۹) لذا مجموع درآمد این بخش برابر است با:

$$\rightarrow \text{هزار میلیون ریال} \quad \frac{244742 \times 10^7}{100} = 24474200000 \text{ ریال}$$

بنابراین، هزینه گردشگران خارجی (۹۳,۵ درصد که در اقامتگاه‌های رسمی اسکان داشته‌اند) در شهر مشهد برای بخش اسکان و اقامت، غذا، ایاب و ذهاب، خرید سوغات و بازدید از جاذبه‌های دیدنی برای سال ۱۳۸۸,۶۰ میلیارد و ۱۳۳ میلیون تومان برآورد می‌گردد.

لذا سرانه درآمد از محل هر گردشگر برابر با ۳۱۰۴۶۰ تومان و یا به عبارتی ۳۱۰,۴۶ دلار برآورد می‌گردد.

۶- اشتغال ناشی از گردشگری:

گردشگری صنعتی خدماتی است که نیاز به تعداد زیادی نیروی انسانی در مقایسه با سایر بخش‌ها دارد. نسبت کارکنان این صنعت در برابر مبالغ سرمایه‌گذاری شده بسیار بالا است، به عبارت دیگر جهانگردی صنعتی کار طلب و

اشتغال زا است. صنعت گردشگری افرادی را با مهارت‌های گوناگون به اشتغال در می‌آورد و یکی از طرق موثر برای غلبه بر مشکل بیکاری است. منافع ایجاد اشتغال ناشی از صنعت گردشگری، متعدد است. صنعت گردشگری مشاغل جدیدی را ایجاد می‌کند و افرادی را با مهارت‌های گوناگون به استخدام در می‌آورد بیشتر مشاغل در صنایع پشتیبانی، خدمات، عمده فروشی، خرده فروشی و تعداد قابل توجهی در حوزه سرگرمی و تفریحات می‌باشند.

با توجه به افزایش روزافزون جمعیت شهر مشهد، افزایش مهاجرت و با توجه به ورود گردشگران داخلی و خارجی به نظر می‌رسد نیروی کافی جهت جذب در مشاغل مختلف مرتبط با گردشگری به صورت یک پتانسیل قوی در کلانشهر مذهبی مشهد وجود دارد و به راحتی با یک برنامه ریزی دقیق و حساب شده، از طریق شناسایی مشاغل مرتبط با گردشگری، سرمایه گذاری بخشی در هر یک از گروه‌های شغلی گردشگری، جذب سرمایه گذاری‌های خصوصی برای توسعه و گسترش صنعت گردشگری در جهت ایجاد فرصت‌های جدید شغلی و بهره جویی به صورت مستقیم، غیرمستقیم و القایی از فرصت‌های شغلی در گردشگری می‌توان در این خصوص برنامه‌ریزی نمود. در این بین، هتل‌ها و مراکز اقامتی اولین فاکتور برای سرمایه‌گذاری و بهره‌وری اشتغال می‌باشند زیرا نیروی کار زیادی را می‌توانند جذب کنند.

اشتغال‌زایی در صنعت گردشگری به دو گروه تقسیم می‌شود:

الف- اشتغال مستقیم: اشتغال مستقیم شامل افرادی است که در مؤسسات جهانگردی مانند هتل‌ها، رستوران‌ها، آژانس‌های مسافرتی و جهانگردی و فروشگاه‌های مختلف جهانگردی فعالیت می‌کنند.

ب- اشتغال غیرمستقیم: اشتغال غیرمستقیم شامل مشاغل ایجاد شده در نقش‌های عرضه کننده کالاها و خدمات کشاورزی، شیلات، تولیدی و غیره می‌شود.

لذا در این بخش، ابتدا آمار کل مشاغل مرتبط با گردشگری آورده می‌شود و سپس به تعیین سهم گردشگران خارجی در اشتغال این بخش پرداخته می‌شود.

بنا بر سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، در شهر مشهد ۳۶,۵۲ درصد افراد بالای ۱۰ سال، شاغل بوده‌اند همچنین ۹۲,۷ درصد از جمعیت فعال نیز شاغل بوده و ۷,۳ درصد از جمعیت فعال، بیکار بوده‌اند (مطالعات آمایش استان خراسان رضوی، ۱۳۸۹).

وضعیت اشتغال در بخش‌های عمده اقتصادی در همین سال به شرح جدول زیر است:

جدول ۴- وضعیت اشتغال در بخش‌های عمده اقتصادی مشهد در سال ۱۳۸۵

خدمات	صنعت	کشاورزی
۶۲ درصد	۳۶ درصد	۲ درصد

مأخذ: مطالعات آمایش استان خراسان رضوی

همان گونه که مشخص است بخش خدمات، که کلیه فعالیت های مرتبط با تور یسم و گردشگری در آن قرار می گیرد ۶۲ درصد از اشتغال شهرستان مشهد را به خود اختصاص داده است. همچنین وضعیت اشتغال در بخش هتل و رستوران که بارزترین بخش در حوزه گردشگری است در استان خراسان نیز به شرح زیر است:

جدول ۵- وضعیت اشتغال در بخش هتل و رستوران استان خراسان طی سال های ۱۳۸۱-۱۳۸۸

سال	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
تعداد	۱۴۴۴۶	۱۵۹۳۳	۱۷۵۷۴	۱۹۳۸۳	۲۱۳۷۹	۲۳۵۸۰	۲۶۰۰۸	۲۸۶۸۶

مأخذ: واحد مطالعات اقتصاد شهری جهاد دانشگاهی مشهد

شاغلین این بخش در طی سال های مورد نظر، دائماً روبه افزایش بوده اند. تعداد شاغلین این بخش در شهر مشهد، فقط برای سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ محاسبه شده فلذا برای تعیین تعداد شاغلین این بخش در سال ۱۳۸۸ راهی به جز محاسبه ی تقریبی آن با توجه به سال های ۱۳۷۵ و ۸۵ نمی باشد. بدین منظور، سهم شاغلین این بخش در مشهد نسبت به کل استان در سال های ۷۵ و ۸۵ محاسبه شده و به ترتیب اعداد ۷۷,۷۹ و ۷۸,۱۵ برای این سال ها به دست آمد؛ لذا با توجه به تفوت بسیار اندک این دو سهم، میزان اشتغال بخش هتل و رستوران شهر مشهد با توجه به کل شاغلین این بخش در استان و با گرفتن میانگین از ارقام فوق محاسبه شده و سهم ۷۷,۹۷ درصدی از کل شاغلین این بخش برای مشهد در سال ۱۳۸۸ به تعداد ۲۲۳۶۶ نفر به دست آمد.

جدول ۶- میزان اشتغال بخش هتل و رستوران شهر مشهد

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۸۸
تعداد در استان	۸۰۲۴	۲۱۳۷۹	۲۸۶۸۶
تعداد در مشهد	۶۲۴۲	۱۶۷۰۸	۲۲۳۶۶
سهم مشهد از استان %	۷۷,۷۹	۷۸,۱۵	۷۷,۹۷

حال می توان به محاسبه مشاغل ایجاد شده توسط گردشگران خارجی پرداخت.

بنا بر آمار میانگین در صنعت گردشگری، به ازای هر تخت ۵. شغل ایجاد می شود (واحد مطالعات اقتصاد شهری جهاد دانشگاهی مشهد). البته این رقم در مورد هتل ها که دارای مشاغل ثابت می باشند مورد تایید است اما با توجه به اینکه مشاغل سایر اماکن اقامتی به طور فصلی و حتی ماهانه دچار نوسان می شوند لذا در نظر گرفتن میانگین ۵. شغل برای هر تخت درست به نظر نمی رسد و بهتر است از سایر ضرایب استفاده گردد. به همین دلیل برای محاسبه اشتغال در هتل ها از ضریب فوق استفاده شده و برای سایر اماکن اقامتی، برای اشتغال هر هتل آپارتمان ۱۰ نفر و برای هر مهمان پذیر ۵ نفر برآورد شده است (واحد مطالعات اقتصاد شهری جهاد دانشگاهی مشهد) که از میانگین آن یعنی ۷,۵ شغل استفاده می شود. لازم به ذکر است که با توجه به سهم ۹۷ درصدی مشهد از هتل آپارتمان ها و مهمان پذیرهای استان تعداد این واحدهای اقامتی برای شهر مشهد ۴۹۵ واحد برآورد می شود. بنابراین میزان اشتغال در اماکن اقامتی شهر مشهد در سال ۱۳۸۸ به شرح ذیل برآورد می شود:

جدول ۷- میزان اشتغال در اماکن اقامتی شهر مشهد در سال ۱۳۸۸

نوع واحد اقامتی	هتل	سایر اماکن اقامتی	جمع
تعداد شغل	۱۳۴۵۵	۳۷۱۳	۱۶۱۶۸

لذا میزان اشتغال در بخش اقامت در سال ۱۳۸۸ مشهد ۱۶۱۶۸ شغل برآورد می شود. حال به برآورد اشتغال مستقیم حاصل از گردشگران خارجی می پردازیم: با توجه به اینکه گردشگرانی که در هتل ها اقامت کرده اند ۷ درصد کل اقامت کنندگان بوده اند لذا اشتغال مستقیم حاصل از حضور خارجی ها در بخش هتل برابر است با:

$$12455 \times 97 = 12077$$

با توجه به اینکه میزان اقامت گردشگران داخلی در سایر اماکن اقامتی مشخص نیست لذا برای محاسبه اشتغال حاصل از گردشگران خارجی در سایر اماکن اقامتی به صورت مستقیم به برآورد این شاخص پرداخته می شود. از آنجا که ظرفیت هتل آپارتمان ها و مهمان پذیرهای مشهد ۳۱۴۱۴ نفر بوده و ضریب اشتغال اماکن اقامتی مشهد نیز در سال ۱۳۸۹ (تنها سالی که آمار آن ارائه شده) ۴۹ درصد می باشد لذا اسکان آن ها در طی یک سال ۵۷۳۳۰۵۵ نفر می باشد. از سوی دیگر نیز در محاسبات اقامت خارجی ها ذکر شد که ۱۱۹۰۳۰ نفر از آنان در هتل آپارتمان ها و مهمان پذیرها و به مدت ۵ شب اقامت داشته اند لذا مجموع اقامت ۱ سال آنان برابر است با ۵۹۵۱۵۰ شب. حال می توان اشتغال حاصل از خارجی ها را در این اماکن به دست آورد:

$$595150$$

$$\frac{595150}{5733055} \times 100 = 10.38$$

$$595150$$

در ۳۸۵ - ۱۰.۳۰٪ x ۳۷۱۳

آمار نهایی در جدول زیر به صورت یکجا نمایش داده شده است:

جدول ۸- مشاغل ایجاد شده توسط گردشگران خارجی در اماکن اقامتی مشهد در سل ۱۳۸۸

مجموع	سایر اماکن اقامتی	هتل	واحد اقامتی
۱۲۵۷	۳۸۵	۸۷۲	تعداد

بنابراین گردشگران خارجی شهر مشهد در سال ۱۳۸۸ تعداد ۱۲۵۷ شغل ایجاد کرده‌اند که برابر ۷,۷۷ درصد کل مشاغل ایجاد شده در صنعت هتلداری مشهد است.

همچنین با ایجاد هر شغل مستقیم در گردشگری، ۱,۵ شغل غیرمستقیم در بخش‌های دیگر اقتصادی ایجاد می‌شود (۱۰: ۲۰۱۰، ILO)؛ لذا تعداد مشاغل غیرمستقیم حاصل از گردشگری خارجی در اقتصاد شهر مشهد برابر است با:

$$۱۲۵۷ \times ۱,۵ = ۱۸۸۶ \text{ شغل}$$

بنابراین مجموع مشاغل مستقیم و غیر مستقیم ناشی از حضور گردشگران خارجی در مشهد در بخش هتل و رستوران ۳۱۴۳ شغل برآورد می‌شود.

۲- نتیجه گیری:

بارزترین نماگر وضعیت توریسم در هر منطقه علاوه بر تعداد گردشگران، میزان درآمد حاصل از آنان است. کشور ایرلند در تقسیم بندی سازمان جهانی گردشگری در حوزه آسیا و اقیانوس آرام واقع شده است این حوزه در سال ۲۰۰۹، ۱۸۱,۲ میلیون نفر توریست داشته است (۴: ۲۰۱۰، unwtohighlights) که اگر سال ۱۳۸۸ را برای تطابق با این سال در نظر بگیریم ایران در این سال فقط ۲۲۷۲۵۷۵ گردشگر (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری) داشته است یعنی فقط حدود ۱,۲۵ درصد از مجموع گردشگران این حوزه. سرانه درآمد توریسم نیز در سال ۲۰۰۹ برای این حوزه ۱۱۲۰ دلار (۵: ۲۰۱۰، unwtohighlights) بوده است که در سال ۱۳۸۸ این سرانه برای ایران ۵۰۰ دلار می‌باشد به عبارت دیگر در حالی که انتظار می‌رود سهم ایرلند ۵درصد از کل درآمد توریسم جهان باشد با احتساب ۸۵۲ میلیارد دلار آمریکا به عنوان درآمد سال ۲۰۰۹ جهان از توریسم (۵: ۲۰۱۰، unwtohighlights)، ایران باید ۴۲ هزار میلیارد تومان از این بخش درآمد داشته باشد. بررسی ارقام مرتبط با تعداد و سرانه توریسم در ایران وضعیت نامطلوبی را نشان می‌دهد. همچنین این نماگرها در مورد مشهد نیز نشان از عدم تحقق جایگاه مشهد در بخش توریسم ایران است. بررسی دو شاخص درآمد و اشتغال ناشی از گردشگر خارجی نشان می‌دهد که شهر مشهد با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌هایی که دارد نتوانسته است موفقیتی در زمینه جذب گردشگر داشته باشد. مجموع درآمد مشهد در سال ۱۳۸۸ از گردشگران خارجی برابر با ۶۰ میلیارد تومان بوده که اگر با سرانه ایرلند محاسبه شود این میزان باید حدود

۹۷ میلیارد تومان باشد و اگر با سرانه حوزه بندی سازمان جهانی گردشگری محاسبه شود باید حدود ۲۱۷ میلیارد تومان باشد. البته تمامی این ارقام با احتساب تعداد حدود ۱۹۴۰۰۰ نفر گردشگر است که این تعداد گردشگر نیز بسیار پایین تر از میزان مطلوب شهر مشهد می باشد.

نتایج این پژوهش همچنین در مورد اشتغال ناشی از گردشگری خارجی نشان می دهد که مجموعاً ۳۱۴۳ شغل در ارتباط با این بخش در مشهد در سال ۱۳۸۸ ایجاد شده که از این تعداد ۱۲۵۷ شغل مستقیم و ۱۸۸۶ شغل غیرمستقیم می باشد اما در زمینه اشتغال نیز علاوه بر اینکه باید برنامه های ملی برای افزایش تعداد توریست در کشور و متعاقب آن افزایش درآمد و شغل اجرا گردد، متولیان امر گردشگری در مشهد نیز باید تلاش کنند تا به نوبه ی خود زمینه ها و امکانات لازم برای افزایش ضریب ماندگاری گردشگران در شهر مشهد را ایجاد کنند تا از این طریق بتوانند سطح درآمد و اشتغال ناشی از این بخش را افزایش دهند.

سهم مشهد از گردشگران کشور در افق ۱۴۰۴ باید به ۲۵ درصد از کل گردشگران کشور برسد (گزارش) نهایی مطالعات آمایش استان خراسان رضوی سهمی که برای سال ۱۳۸۸ حدود ۸,۵۲ درصد می باشد یعنی تعداد گردشگران مشهد با در نظر گرفتن رشد ثابت تعداد گردشگران ایران باید در طی ۱۶ سال ۱۶,۵ درصد افزایش یابد که به طور متوسط باید سالانه حدود ۱ درصد افزایش یابد. این افزایش برای ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۹ برابر با ۹۲. بوده است یعنی در حالی که تعداد گردشگران ایران در ۶ ماهه اول ۱۳۸۹ برابر با ۱۵۴۸۰۱۶ نفر بوده این تعداد برای مشهد ۱۴۶۱۷۳ نفر (واحد بین الملل استان قدس رضوی) ثبت گردیده است که تداوم این میزان رشد می تواند برای رسیدن به هدف مذکور رضایت بخش باشد.

اما نکته بسیار مهم دیگر، مابه التفاوت هزینه کرد در سفرهای خارجی اهالی خود مشهد و درآمد مشهد از گردشگران خارجی است. بنا بر آمار، هر خانواده ۵ نفره ایرانی سالانه حدود ۸۵ دلار از سهم تولید ملی خود را در این بخش هزینه می کند که اگر این شاخص برای شهر مشهد با ۲۴۲۷۳۱۶ نفر جمعیت (آمارنامه مشهد، ۱۳۸۷) و متوسط ۴۸۵۴۶۳ خانواده ۵ نفره محاسبه شود هزینه ای بالغ بر ۴۱۲۶۴۳۵۵۰۰۰ تومان خواهد بود بنابراین درآمد (مانده واقعی) شهر مشهد از گردشگری خارجی تقریباً ۱۸ میلیارد و ۸۶۹ میلیون تومان خواهد بود که علت اسلسی این اتفاق، هزینه کرد بسیار پایین گردشگران خارجی در شهر مشهد می باشد چرا که سرانه درآمد گردشگران خارجی در ایران در سال ۱۳۸۸ حداقل ۵۰۰ دلار برآورد شده حال آنکه سرانه درآمد شهر مشهد از این بخش در سال ۱۳۸۸ حدود ۳۱۰۰۰۰ تومان یا ۳۱۰ دلار می باشد.

در پایان نیز شایان ذکر است که برای رسیدن به سطح مطلوبی از توسعه توریسم در کشورمان، لازم است در ساختارهای فکری خود راجع به پدیده جهانگردی که شامل دیدگاه های ما نسبت به توریسم و خط سیر و جهت آنست، تجدیدنظر کنیم. سپس باید یک سیستم برنامه ریزی درازمدت برای آن در چارچوب برنامه های کلی دولت، به ویژه در عرضه خدمات، صنعت و ... بر اساس دو محور اسلسی جذب ارز و اشتغال، فراهم کنیم (افتخاری ملکی، ۱۳۷۶: ۴۸).

۸- منابع و مآخذ:

افتخاری ملکی، سیروس. (۱۳۷۶). صنعت گردشگری را چگونه گسترش دهیم، مجموعه مقالات نخستین همایش جهانیگری و جمهوری اسلامی ایران، کیش، ۱۳۷۷. جلد ۳.

پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). تهران: سمت.

تیموتی، دالان جی. (۲۰۰۱). گردشگری بین المللی و برنامه ریزی. ترجمه: علیرضا سلطانی و حیدر لطفی (۱۳۸۸). تهران: قومس.

دفتر مطالعات اقتصادی معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی وزارت امور بازرگانی. (۱۳۸۸). بررسی صنعت گردشگری در ایران و کشورهای اسلامی.

رنه شورت، جان و هیون کیم، یونگ (۱۹۹۹). جهانی شدن و شهر. ترجمه: احمد پوراحمد و شایان (قهرمان) رستمی (۱۳۸۴). تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

زنگی آبادی، علی و محمدی، جمال و زیرک باش، دیبا. (۱۳۸۵). تحلیل بازار گردشگری داخلی شهر اصفهان. جغرافیا و توسعه، پاییز و زمستان ۱۳۸۵.

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خراسان رضوی، ۱۳۹۰

صالحی فرد، محمد. (۱۳۸۸). بررسی و تحلیل تنگناها و معضلات، نیازها و خواسته های گردشگران خارجی کلانشهر مشهد (با تاکید بر گردشگران عرب حوزه خلیج فارس). مشهد پژوهی، پاییز و زمستان ۱۳۸۸، شماره ۳.

طیبه، کمیل و جباری، امیر و بابکی، روح الله. (۱۳۸۷). بررسی رابطه علی بین گردشگری و رشد اقتصادی (مطالعه موردی ایران، کشورهای OECD به علاوه کشورهای منتخب). دانش و توسعه، پائیز ۱۳۸۷، شماره ۲۴.

کارگر، بهمن (۱۳۸۶). توسعه شهرنشینی و صنعت گردشگری در ایران (از مفهوم تا راهکار). تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

محسنی، رضاعلی. (۱۳۸۸). گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالشها و راهکارها. فضای جغرافیایی، زمستان ۱۳۸۸، شماره ۲۸.

مؤمنی، مصطفی و صرافی، مظفر و قاسمی خوزانی، محمد. (۱۳۸۷). ساختار و کارکرد گردشگری مذهبی - فرهنگی و ضرورت مدیریت یکپارچه در کلانشهر مشهد. جغرافیا و توسعه، بهار و تابستان ۱۳۸۷، شماره ۱۱.

واحد روابط بین الملل استان قدس رضوی، ۱۳۹۰

ولا، فرانسوا و بیچریل، یونل (۱۹۹۵). گردشگری بین المللی. ترجمه: محمدابراهیم گوهریان و محمد مهدی کناچی (۱۳۸۴)، تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.

هادیانی، زهره و احدنژاد روشتی، محسن و کاظمی زاد، شمس الله. (۱۳۸۹). بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در شهرهای مذهبی مورد شناسی: کلانشهر قم. مجموعه مقالات چهارمین کنگره جغرافیدانان جهان اسلام، زاهدان، ۱۳۸۹.

هیون، کیم و رنی شورت، جان (۲۰۰۸). شهرها و نظامهای اقتصادی. ترجمه: ابوالفضل مشکینی (۱۳۸۹). تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی.

یاوری، حسین و حسین زاده، سپیده و رضایی، مریم (۱۳۸۹). شناخت صنعت جهانگردی (و گردشگری). تهران: انتشارات سیملی دانش.

International Labour Organization, developments and challenges in the hospitality and tourism sector (۲۰۱۰)

UNWTO Tourism Highlights, ۲۰۱۰ Edition

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.